

УДК 321.01

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.27>

КРИЗА ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Анастасія Оніщенко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Володимирська, 60, 01033, Київ, Україна*

У даній статті досліджено питання впливу постмодерністської парадигми на загострення кризи легітимації влади. Визначено, що сьогодні особливого поширення зазнає криза легітимності, яка виражається у зниженні рівня підтримки влади та владних рішень, відмові визнавати «право на владу» політиків та формуванні в суспільній свідомості та інформаційному просторі негативного образу всього, що стосується влади та владних повноважень. Відповідно, в суспільному дискурсі політики сприймаються як «недостойні» – «нелегітимні». Така тенденція сприяє активізації масових протестів та інших публічних форм тиску на владу та відходу від класичного «інституалізованого» сприйняття влади. Негативізація «влади» є характерною для постмодерну, який заперечує раціональний підхід до розуміння цього феномену. Загалом, в постмодерністській парадигмі влада перестає бути сконцентрованою у владних інститутах і існує у вигляді всеохоплюючого явища, яке одночасно доступне всім і нікому. Тому в сьогодишніх реаліях ключовою є здатність концентрувати розпорошену владу у своїх руках та легітимізувати цю владу. Подібні тенденції є особливо яскраво вираженою для країн, що переживають активні трансформаційні процеси та мають нестабільну політичну систему.

Окремої уваги заслуговує роль символічної політики та публічної комунікації як потенційних дієвих інструментів для підвищення рівня легітимації влади. Сьогодні стало просто неможливим отримання влади без певного рівня медійності, який базується на присутності в інформаційному полі (соціальні мережі, медіа, тощо). Саме використання відповідних символів та донесення їх через релевантні канали комунікації створюють умови для легітимації політика доби постмодерну. У свою чергу, підтримка рівня легітимності влади є необхідною умовою функціонування демократичної держави, адже в її основі завжди лежить саме добровільна передача прав та свобод. І вирішення проблеми кризи легітимності в цьому контексті особливо актуалізується.

Ключові слова: легітимність, влада, постмодерн, держава, довіра, трансформація, криза.

Криза легітимності не є рідкісним явищем. Ця проблема особливо актуальна для країн, що переживають активний трансформаційний період. Сьогодні в більшості країн світу ми можемо зіткнутись з існуванням в масовій свідомості негативного сприйняття образу політичної влади та політичного лідера. Саме ця тенденція спричинила активізацію включення в політику людей інших сфер.

Актуальність даної теми полягає в необхідності вивчення особливостей процесу легітимації в епоху постмодернізму та визначення нових інструментів для подолання кризи легітимності та процесі здобуття політичної влади новим типом політичних лідерів-харизматів. У випадку України проявом значення публічної легітимації в процесі здобуття політичної влади можемо назвати президентські вибори та вибори до Верховної Ради України 2019 року. Саме тому розробка даної теми необхідна для пояснення особливостей даного феномену та прогнозування можливих змін в політичній системі України, пов'язаних із приходом нової політичної еліти.

Проблема легітимації є однією із ключових в політико-правовій теорії, її дослідженням займався цілий ряд видатних авторів серед яких: Ю. Габермас, Є. Бистрицький, В. Цвих, С. Пролєєв, С. Макеєв, П. Манжола, Ю. Розенфельд та інші. У свою чергу, постмодерністську парадигму в своїх роботах досліджували: З. Бауман, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, Т. Алексєєва та інші. Проте все ще відсутнє комплексне дослідження впливу постмодерністської парадигми на загострення кризи класичної легітимації влади та шляхів подолання подібних кризових явищ. У контексті даної статті особливу увагу приділено ролі символічної політики в процесі легітимації влади доби постмодерну.

Демократичний політичний режим базується на раціоналістичній моделі легітимності. Із розвитком глобалізаційних процесів особливої актуальності набуває проблема забезпечення законності державної влади в нових умовах. Останнім часом ми спостерігаємо збільшення кількості різних форм легітимації та делегітимації. Дослідження наукових джерел продемонструвало, що в сучасній науці поняття легітимності асоціюється з іншими соціологічними, юридичними та психологічними концепціями, тому легітимності в чистому вигляді вже не існує.

В епоху постмодерну в усіх процесах відбувається велика кількість змін, які значною мірою позначаються і на діяльності політичної системи суспільства. Особливо чітко прослідковується панування тотальної недовіри до влади та владних інституцій, що розвилась як наслідок цілого ряду криз, трансформацій, конфліктів та катастроф минулих десятиліть, які викрили слабкість наділених правом на владу суб'єктів.

В «Енциклопедії постмодернізму» «Влада» визначається як здатність і мова йде про здатність до існування [13, с. 72]. Людина не може мати влади над іншою людиною, якщо така влада не визнається як легітимна. Відповідно, саме існування влади залежить від її легітимності. Для постмодернізму характерним є: присутність в суспільній свідомості та інформаційному просторі негативного образу влади та політики; тотальний індивідуалізм; відхід від модерністського раціоналізму в бік творчого пошуку; легітимація через роботу з сенсами, текстами та образами; відмова концепції «терпіння заради майбутнього» і перехід до домінування суспільства споживання; вимога задоволення потреб «тут і зараз». Йдеться про відсутність в умовах постмодерну будь-яких абсолютних підвалин права на владу, «криза легітимності» як наслідок [4, с. 35]. Ми стикаємось із ситуацією, коли право на владу не може ґрунтуватись на певних раціональних нормах через відсутність останніх.

Подібні особливості призводять до поглиблення «кризи легітимності», що негативно впливає на стабільність політичної системи. Сьогодні не може існувати повністю легітимна влада, при цьому фактор легітимності завжди залишається динамічним. Рівень легітимності тісно пов'язаний із економічними факторами, що є ключовим фактором в постмодерному суспільстві, яке визнано суспільством споживання. Відповідно, ми говоримо про зникнення легітимності в її чистій формі та усталення її зв'язку з іншими соціо-політичними та економічними явищами. Про це у своїй роботі «Криза легітимації» наголошує Ю. Габермас [12, с. 69].

Однією із причин делегітимації як процесу втрати консенсусу у відносинах між владою та суспільством є відсутність довіри суспільства до влади, а точніше, до здатності влади забезпечити надійний захист від терору, озброєні конфлікти без порушення конституційних прав і свобод громадян.

У багатьох сучасних державах існує потреба в конструктивній юридичній співпраці між державними установами та громадянами. Адже трансформація традиційних державно-правових структур сучасного інформаційного суспільства, поступовий процес становлення міжнародних економічних та політичних інститутів спричиняє трансформацію механізмів забезпечення законності влади.

Через низький рівень довіри до влади, централізоване прийняття рішень, високий рівень корупції в державних органах, низьку ефективність управління – існує криза легітимності влади. Функціонування державного управління в умовах інформаційного суспільства вимагає значних змін, які повинні бути відображені у послідовному створенні та забезпеченні умов для розвитку процесу комунікації між суспільством та державою. Це можливо завдяки впровадженню ефективного електронного урядування, яке полягає у формуванні нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян за допомогою сучасних електронних форм взаємодії та інших проявів цифровізації.

Можна стверджувати про посилення ролі публічної легітимації як засобу здобуття публічної влади у процесі становлення нових політичних лідерів. Така тенденція сьогодні особливо характерна для країн заходу, де прояви постмодерну особливо відчутні. У країнах Азії все ще домінує модерна парадигма, люди обирають професійних політиків, тоді як у Європі все частіше трапляються випадки включення в політичний процес людей з інших сфер, перетворення їх через публічну легітимацію в активних політичних діячів, що позначається на загальній якості функціонування політичної системи.

Найважливішим критерієм для вимірювання успішності в публічній політиці є рейтинг. Проте з кожним роком він є все менш стабільним і все тяжче дається його утримання. Сьогодні нерідкісними є ситуації різкої втрати політиком свого рейтингу (та рівня підтримки та довіри виборців) невдовзі після виборів.

Яскравим прикладом прояву цієї тенденції в Україні може послужити падіння рейтингу провладної партії «Слуга народу», яка від рейтингу 43,16% [1] на парламентських виборах 2019 року знизилась до 15,5% [11] на місцевих виборах 2020 року. Ми також можемо говорити і про пропорційне падіння рейтингу Президента Володимира Зеленського, який після перемоги на виборах Президента України з 2019 року з результатом у 73,22% [2] знизився до 29% станом на 6 вересня 2020 [9].

Відповідно, за умов такої різкої втрати довіри з боку громадян не може бути й мови про ефективність діяльності політика, адже він стикається з перепонами у вигляді суспільної критики, посилення опозиції, актів громадянської непокорності та іншими формами спротиву. У свою чергу, подібна ситуація негативно позначається на державі в цілому і є особливо небезпечною в умовах ведення війни на Сході країни.

У цьому контексті можна говорити про зростання значення символічної політики в контексті легітимації влади. Символ – це основа дискурсу в постмодернізмі. І саме успішне та професійне використання символів може створити всі необхідні вимоги для підвищення рівня публічної легітимації політика. Про подібне значення символічної політики у своїх роботах говорить С. Поцелуєв: «Символічна політика зумовлює свідоме використання естетично-символічних ресурсів влади для її легітимації та зміцнення за рахунок створення символічних «ерзаців» (сурогатів) політичних дій та рішень» [8, с. 62]. На думку В. Полянської, «символічна політика є видом політики, який діє в царині політичної свідомості та спрямований на конструювання і підтримання легітимності влади на рівні довіри до її інститутів і персон. Вона реалізується через субституції (підміна політичної дійсності на політичну реальність у свідомості громадян), відтворення існуючого кредитування або суспільного договору в символічних діях, нагнітання «чогось» (підміна політичної реальності та шантаж політичної свідомості маніпулятивними засобами), відтворення харизматичного права на легітимну владу» [7, с. 87]. У межах цього підходу зміст символічної політики прямо пов'язаний із формуванням довіри до політичної влади.

Викликом для забезпечення легітимності є також активізація процесів глобалізації, що провокує появу нових форм легітимації та легітимації з одночасним зникненням легі-

тимації як окремого явища, її об'єднання з іншими соціологічними концепціями. Сьогодні держава стикається із все більшою кількістю нових викликів, яким вона не в змозі протидіяти. Саме подібна слабкість в питанні захисту громадян та їх інтересів і підриває рівень довіри до державної влади [6, с. 230].

Серед основних чинників зниження рівня довіри до влади є:

- 1) надмірна централізація та закритість процесу прийняття рішень;
- 2) високий рівень корупції;
- 3) низька ефективність управління;
- 4) тощо [6, с. 230].

Усе вищезазначене дозволяє нам говорити про актуалізацію даної проблематики дослідження в рамках сучасної політичної науки. Особливо гостро питання легітимності постає для країн з демократичними політичними режимами, де передача влади та обмеження частини природних прав людьми здійснюється добровільно. Так, у працях «батьків» доктрини політичної легітимності, Жан-Жака Руссо «Про суспільну угоду, або Принципи політичного права» [10], Джона Локка «Два трактати про правління» [5] та Томаса Гоббса «Левіафан» [3], центральне місце посідала ідея «суспільного договору» як способу порятунку від первинного хаосу та анархії за рахунок встановлення політичного порядку та обміну людиною частини власних природних прав на захист з боку держави. Що ж саме ми маємо на увазі під суспільним договором? Суспільний договір – це неявна згода між членами суспільства щодо співпраці та допомоги один одному. Таке визначення дає нам Оксфордський словник [14].

За демократії легітимація політичної влади народом є обов'язковою умовою ефективного функціонування держави. Якщо ж цього не відбувається, ми можемо говорити про кризу легітимності, що означає зниження реальної підтримки органів державної влади, правлячого режиму, її політичного лідера, яке впливає на якісні зміни їх ролей і функцій.

Висновки і пропозиції. Криза легітимності не є рідкісним явищем. Ця проблема особливо гостро постає для країн, в яких відбуваються активні трансформаційні процеси. Сьогодні в більшості країн світу ми можемо зіткнутись з існуванням у масовій свідомості негативного сприйняття образу політичної влади та політичного лідера. Саме ця тенденція спричинила активізацію включення в політику людей інших сфер.

Дослідження політики в рамках постмодерністського дискурсу передбачає пошук нових сенсів та значень вже відомих нам понять, активне включення в політичну гру та ігрову теоретизацію. Постмодерн відмовляється від класичного (інституціонального) розуміння влади. Прослідковується чітка тенденція зростання рівня недовіри до влади та держави, що призводить до зниження рівня легітимності та відповідних кризових явищ. Влада розпорошується, пронизує все суспільство, і завданням політичних лідерів стає її акумулювання та легітимація через використання відповідних інструментів. Одна із ключових ролей у цьому процесі належить символічній політиці.

Отже, все вищезгадане говорить про необхідність поглибленого наукового дослідження проблеми легітимації влади та розробки практичних рекомендацій, що будуть спрямовані на створення нової моделі взаємодії між владою та громадянським суспільством, яка дозволить їм вийти на якісно новий рівень взаєморозуміння та довіри. Актуальність даної теми полягає в необхідності вивчення якісно нового способу легітимації та його значення для подолання кризи легітимності та процесу здобуття політичної влади новим типом політичних лідерів-харизматів. Саме тому розроблення даної теми необхідне для прогнозування можливих змін у політичній системі України, пов'язаних із загостренням кризи легітимації влади.

Список використаної літератури

1. Вибори народних депутатів України 2019. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html> (дата звернення: 04.05.2021).
2. Вибори Президента України 2019. *Офіційний сайт Центральної виборчої комісії*. URL : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=720.html> (дата звернення: 04.05.2021).
3. Гоббс Т. Левиафан, или материя форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения : в 2 т. Т. 2. Москва : Мысль, 1991. Т. 2. С. 95.
4. Ирхин Ю. Социум и политика в постмодернистском Зазеркалье: взгляды, подходы, анализ. *Полития*. 2005. № 4. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsium-i-politika-v-postmodernistskom-zazerkalie-vzglyady-podhody-analiz> (дата звернення: 01.05.2021).
5. Локк Д. Два трактата о правлении. Сочинения: в 3 т. Т. 3. Москва : Мысль, 1988. Т. 3. С. 317 с.
6. Коваль О. Легітимність державної влади: співвідношення правових і моральних аспектів реалізації. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2018, 230 с.
7. Полянська В. Символічна політика: сутність, структура, умови реалізації. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 87–97.
8. Поцелуев С. Символческая политика: констелляция понятий для подхода к проблеме. *Политические исследования*. 1999. № 5. С. 62–75.
9. Президентський рейтинг Зеленського за літо обвалився на чверть. *Новинний портал BBC News*. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54176005> (дата звернення: 01.05.2021).
10. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / укр. пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.
11. Як Зеленський втрачає великі міста на місцевих виборах. *Новинний портал BBC News*. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54373163> (дата звернення: 09.05.2021).
12. Habermas J. Legitimation Crisis. Translated by Thomas McCarthy (Chapter One). Boston : Beacon Press, 1975, pp. 68–75.
13. Kenning P. Power in Editor Taylor V., Winqvist C.E. (Ed.), *Encyclopedia of Postmodernism, «Fundamentals»*. 2003. 503 p.
14. Social contract URL : <http://oxforddictionaries.com/definition/english/social-contract> (дата звернення: 01.05.2021).

POWER LEGITIMACY CRISIS IN THE POSTMODERN ERA**Anastasia Onishchenko**

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

This article examines the impact of the postmodernist paradigm on exacerbating the crisis of legitimation of power. It is determined that today the crisis of legitimacy is especially widespread, which is expressed in reduced support for government and government decisions, refusal to recognize the «right to power» of politicians and forming in the public consciousness and information space a negative image of everything about power and authority. Accordingly, in public discourse, politicians are perceived as “unworthy” – “illegitimate”. This tendency contributes to the intensification of mass protests and other public forms of pressure on the government and the departure from the classic «institutionalized» perception of power. Negativization of «power» is characteristic of postmodernism, which denies a rational approach to

understanding this phenomenon. In general, in the postmodernist paradigm, power ceases to be concentrated in power institutions and exists as an all-encompassing phenomenon that is accessible to everyone and no one at the same time. Therefore, in today's reality, the key is the ability to concentrate dispersed power in one's own hands and legitimize that power. Such trends are particularly pronounced for countries undergoing active transformation processes and have an unstable political system.

The role of symbolic politics and public communication as potential effective tools for increasing the level of legitimation of power deserves special attention. Today, it has become simply impossible to gain power without a certain level of media, which is based on the presence in the information field (social networks, media, etc.). It is the use of appropriate symbols and their transmission through relevant channels of communication that create the conditions for legitimizing the politics of the postmodern era. In turn, maintaining the level of legitimacy of power is a necessary condition for the functioning of a democratic state, because it is always based on the voluntary transfer of rights and freedoms. And the solution to the problem of the crisis of legitimacy in this context is especially relevant.

Key words: legitimacy, power, postmodernism, state, trust, transformation, crisis.